

Adam Hudek et al.: Overcoming the Old Borders. Beyond the Paradigm of Slovak National History

«Adam Hudek et al.: Overcoming the Old Borders. Beyond the Paradigm of Slovak National History»

by Bálint Varga

Source:

Kor/ridor. Slovak-Hungarian Historical Journal (Kor/ridor. Szlovák-Magyar Történeti Folyóirat), issue: 01 / 2014, pages: 81-84, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

Christen und Türken.
Ein Skizzenbuch von der Save bis zum Eisernen Thor

The Christians and the Turks.
A Travelogue from the Sava River to the Iron Gate

By **Siegfried Kapper**

Textor Verlag GmbH,
Frankfurt am Main, 2008, (in German)

Digsimile (i.e. text-based digital re-edition) of the First Edition in Leipzig, 1854 .

In the first and second part of "The Christians and The Turks", Siegfried Kapper presents his personal travel observations of the life of the people living at the Croatian border, especially the life of the Bosnian Turks.

more on:

www.dibido.eu

ADAM HUDEK ET AL.

Overcoming the Old Borders. Beyond the Paradigm of Slovak National History

Bratislava, Institute of History, Slovak Academy of Sciences in Prodaná,
2013. 214 p.¹

A kétezres évek közepén több elemzés is napvilágot látott a szlovák történetírásnak a rendszerváltás, illetve a függetlenség óta eltelt egy-másfél évtizedéről.² Ezek a szövegek nagyon hasonló látéleletet rajzoltak a szlovák historiográfiáról, teljesítményét általában igen szerénynek ítélve. A kritikusok elsősorban módszertani hiányosságokra hívták fel a figyelmet: a szlovák történettudományt gyenge európai beágyazottsága miatt elméleti reflexiók alig érték el, ezért a kommunista időszakból öröklött faktográf (pozitivist) politikatörténet dominanciája megmaradt. A másik aggasztó jelenség a különösen a kilencvenes években virágzó nacionalista (új-l'udák) történetírás volt, ami a szlovák nemzet ahistorikus koncepciója köré építette fel a történetírást. Mindkét jelenség megfigyelhető volt ugyan a szocializmus béklyójából kitörő Közép-Európában, de Szlovákiában különös erővel voltak jelen a kilencvenes években. Természetesen Szlovákiában is megjelentek a történetírás szofisztikáltabb módszerei (a legszélesebb értelemben vett társadalom- és esztétörténet), de a kétezres évek közepén áttörésről még egyáltalán nem lehetett beszélni. Sőt, 2002-ben a leginnovatívabb szlovák történészek közé tartozó Roman Holec még nem látta azt az új nemzedéket, ami a módszertani megújulást győzelemre vezethetné a szlovák történetírásban.³

Azóta eltelt egy szűk évtized, és színre lépett a hetvenes években született nemzedék, amelyik egyetemi tanulmányait már a demokratikus Szlovákiában végezte el. Az Adam Hudek szerkesztésében megjelent *Overcoming the Old Borders*⁴ című tanulmánykötet szerzői, akik ennek a nemzedéknek a szlovák törté-

¹ A recenzió az OTKA által támogatott K 108670. sz. *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* című kutatási projekt keretében készült.

² Hlavičková, Zora: Wedged Between National and Trans-National History: Slovak Historiography in the 1990s. In: *Narratives Unbound: Historical Studies in Post-Communist Eastern Europe*. Ed.: Sorin Antohi-Balázs Trencsényi-Péter Apor. Budapest, 2007. 249–310. Elena Mannová: Clio auf Slowakisch. Probleme und neue Ansätze der Historiographie in der Slowakei nach 1989. In: *Bohemia*, 44. (2003) 316–325. Peter Haslinger, Nationale oder transnationale Geschichte? Die historiographie zur Slowakei im europäischen Kontext. In: *Bohemia*, 44. (2003) 326–341.

³ Idézi Hlavičková, 2007. 264.

⁴ <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/285989/hudek-borders.pdf>

nettudomány zászlóshajójában, a *Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében* dolgozó képviselői, tudatosan vállalkoztak arra, hogy a szocialista korszakból öröklött, illetve a neonacionalista szemlélet helyett a kurrens európai historiográfiai-módszertani trendek eredményeire építve keressenek a szlovák történetírás számára új utakat, illetve mutassanak fel néhányat a már meglévő eredmények közül. Az előszót jegyző Hudek nyíltan kimondja, hogy a szerzők célja a nemzetcentrikus faktográf politikatörténet módszertanán való túllépés (7).

A kötet első harmada a nemzetfogalommal és a nemzetépítések 19. századi történetével foglalkozik. A nyitó tanulmányban Vörös László a legfrissebb szakirodalomra alapozva a nemzet fogalmát járja körül. Rogers Brubakerre alapozva elegánsan érvel a nemzetet, mint statikus és megfogható jelenséget értelmező fel fogás ellen. Ehelyett a nemzetet a sokkal rugalmasabb társadalmi gyakorlat koncepciójával fogja meg. Peter Šoltés tanulmánya a nemzeti kategóriák használatát járja körül a 18. század végétől a 19. század közepéig terjedő korszak magyarországi államtudományi (Staatskunde) és statisztikairódmában. A tudomány magyarországi megjelenésekor a szerzők még teljesen következtelenül használták a nép és nemzet fogalmakat, illetve a különböző csoportok neveit. A 19. század elején megjelenő Hungarus-koncepció alapján a nemzetfogalom egyre inkább egyértelműsödött, etnikai alapon (azaz a beszélt nyelv szerint) került meghatározásra. Az ország sokszínűségét ekkor még értéknek tekintették, de a század közepétől a többnyelvűséget egyre inkább gyengeségnek, fenyegetésnek fogták fel. A Karol Hollý által jegyzett harmadik fejezet az 1848-as és az 1861–1862-es szlovák politikai programok történelemképét veti össze. Míg 1848-ban a magyarok az ellenség képében jelentek meg és a szlovákok 900 éves elnyomása uralta a szöveget, 1861-ben a közös teljesítményeket emelték ki a szlovák vezetők. A blokkot záró tanulmányban Petra Rybarová a 19. század végi magyarországi antiszemitizmus és zsidó asszimiláció összefüggéseit vizsgálja a magyar és szlovák nemzetépítés szempontjából.

A második nagy kronológiai egység az első Csehszlovákiával és a Szlovák Állammal foglalkozik. Juraj Benko tanulmányában a korai csehszlovák állam propagandáját elemzi, azaz azt a folyamatot, aminek során a semmiből megszülető állam a maga oldalára próbálta állítani lakosságát. Benko elemzése egyértelműen rámutat ennek a folyamatnak a korlátaira, különösen a szlovák nyelvű alsóbb osztályok érdektelenségére. Matej Hanula az *Agrárpárt* egyik társadalmi szervezetének, a párt módosabb tagjait tömörítő lovassport-egyesületnek, a *Sedliacka jazdának* a szerepét járja körül. Megállapítja, hogy a *Sedliacka jazda* inkább a párt vidéki elitjének maradt a szervezete, minden szélesebb mozgósítási kísérlet ellenére. Miroslav Michela a magyar nemzetépítésben központi helyet elfoglaló

Szent István-kultuszt vizsgálja. A csehszlovák állam szigorúan tiltotta Szent István kultuszát, akiről Michela szerint homogén magyar narratíva alakult ki. Ugyanakkor Michela elemzésében nem jut hely a szociáldemokrata és a kommunista, illetve a magyar zsidó és a protestáns értelmezéseknek, ezek pedig valószínűleg árnyalták volna a keresztény középosztály történeti narratíváját. Michal Schvarc a pozsonyi német kisebbségről, illetve annak a második világháború utáni eltűnéséről írt, leginkább a politika folyamatokra koncentrálna. Szövegében a német nyelvű zsidóságról egyáltalán nem ejt szót. Schvarc az 1945 utáni kitelepítésekről alig ír, szerinte ez a német nacionalizmus egyenes következménye volt, de ezt a sommás állítást nem támasztja alá részletes érvelés. Miroslav Sabol a szlovák gazdaság 1938 utáni veszteségeit elemzi, nagyrészt statisztikai adatok alapján. Dušan Segeš diplomáciatörténeti tanulmánya a második világháború alatti lengyel–magyar kapcsolatokat veszi górcső alá, különös tekintettel a Szlovákiára vonatkozó elképzeléseket tárgyalva. Elsődleges forrásokat a lengyel oldalról használ.

Az 1945 óta eltelt időszakot két szerző tárgyalja. Elsőként Marína Zavacká kiváló tanulmányát olvashatjuk, amiben a korai kommunista időszak kommunista párttagjainak alsó rétegéről ír. A kommunista diktatúrát monolit egységként felfogó értelmezéssel szemben Zavacká szövege nagyban árnyalja a rendszer működésének alsó szintű buktatóit, olyan szinte már komikusnak ható, de nagyon is valóságos történeteket felvillantva, mint pl. hogy hogyan szül családi elégedetlenséget a lelkes kommunista pártbéli tevékenysége, ami elvonja az időt a családi feladatokról. A kötetet záró tanulmányban Adam Hudek az 1989-es átmenet értelmezésének különböző és egymással versengő mintáit vizsgálja meg.

A könyv tizenkét tanulmánya tehát igen szerteágazó témákat jár körül, a külvilág számára is reprezentatív merítést adva a fiatal szlovák történész-nemzedék munkájából. A szövegek nemcsak tematikájukban, hanem módszertanukban is igen komoly eltérést mutatnak. Ez az eltérés azonban sajnos olyan nagy, hogy az eredetileg kitűzött célt, a nemzeti apologetika és a leíró–faktográf módszer elkerülését helyenként nem is sikerült megvalósítani. A kötet tanulmányainak nagyobb része kétségtelenül sikerrel vette az akadályt. Az első blokk négy szövege kiválóan illusztrálja ezt: Vörös nacionalizmuselméleti fejtegetése tökéletesen diszkreditálja az ahistorikus nemzetközpontú történelemszemléletet, Šoltés és Hollý eszmetörténeti módszerekre támaszkodó elemzése, illetve Rybárová társadalomtörténeti analízise pedig elegánsan helyezi a szlovák társadalom történetét a szélesebb, azaz magyarországi és európai folyamatokba. A harmadik blokkban Zavacká szövege a mentalitástörténet és a mikrotörténet módszereire támaszkodva ad meggyőző analízist, Hudek pedig a mai szlovák társadalom múltértelmezésének ellentmondásait elemzi finoman.

Sajnos azonban a második kronológiai egység szövegei már egyáltalán nem mutatnak ilyen egységes képet. Benko és Michela problémacentrikus szövegei egyértelműen megfelelnek a kötet mércéjének. A többi szerző azonban részben vagy egészben elbukik a módszertani innováció, illetve a nemzetközpontúság elvetésének mércéjén. Hanula és Segeš cikkei faktográf, pozitivista módszerű, nagyrészt a levéltári források ismertetésére szorítkoznak, kérdésfelvetésük nem igazán differenciált. A módszertani hiányosságok Schvarc szövegénél bukkannak fel legbántóbban. Schvarc tanulmánya szinte kizárólag a politika leíró eseménytörténetének módszerét alkalmazza. A tanulmányt a nemzet ahistorikus, konstans értelmezése uralja, mint pl. a 117. oldalon: „The Germans alone could not have been blamed for their indifferent approach to their own ethnicity.” Sőt, már 1918 előtt feltételez egy magyarországi német közösséget (German community). Ez a feltételezés nyilvánvalóan abból indul ki, hogy a németeknek volt egy „alvó” nemzeti identitásuk, amit „csak” fel kellett ébreszteniük. Milyen éles ellentmondásban van ez a nemzetfelfogás Vörös megközelítésével...

Schvarc mellett Miroslav Sabol cikke veti fel a legélesebben azt a kérdést, hogy sikerült-e átlépni a régi határokat. Sabol valódi kérdésfelvetéssel nem bajlódik, szövege statisztikai adatok száraz ismertetésére szorítkozik. Bár témája kétségkívül izgalmas, nem tudjuk meg belőle, hogyan oldotta meg a szlovák állam gazdaságirányítása területének egy részének elvesztését, pl. ez növelte-e a szlovák gazdaság függőségét Németországtól. A differenciált megközelítés hiányát jól mutatja, hogy Csehszlovákia megszűnését, azaz a cseh gazdaság országhatáron túlra kerülését a szerző szinte egyáltalán nem érinti. Helyette gyakorlatilag egy sérelmi katalógust állít össze, ami szerint az egyáltalán nem titkoltan gonosz Magyarország a szlovák nemzet erőforrásaitól való megfosztásával annak jólétére tört volna. Sabol tanulmánya tehát sem módszertanilag, sem nemzetfelfogásában nem tükröz előrelepést a hetvenes, nyolcvanas évek diskurzusához vagy a neo-lúdak narratívához képest.

Hol áll tehát a szlovák történetírás új útjai keresése közben? Az *Overcoming the Old Borders* alapján az eredmény talán kissé felemás, de a tendencia egyértelmű. Az a szemlélet, ami a kétezres évek elején még kisebbségben volt, ma már egyértelműen domináns, bár teljes győzelmet még nem aratott. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a szlovák történelemtudomány csúcsát képező *Szlovák Tudományos Akadémián* belüli lassú paradigmaváltás milyen gyorsan jelenik meg a kevesebb lehetőséggel bíró egyetemeken és egyéb műhelyekben.

Varga Bálint